

احادیث ساختگی
تحلیل تاریخی، نمونه‌ها

مهدی مهریزی

احادیث ساختگی

تحلیل تاریخی، نمونه‌ها

ناشر: مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا / مؤلف: مهدی مهریزی

طراح جلد: محمدحسین همدانیان / لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ باقری

نوبت چاپ: اول / شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه / قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

نشانی ۱: تهران، خیابان شریعتی، خیابان خواجه عبدالله انصاری، خیابان مدائن، کوچه انتاکیه، کوچه

عائسی شرقی، پلاک ۱۴ (جدید)، واحد ۵، تلفن: ۲۲۸۶۶۰۵۹ وب سایت: www.boshraa.ir

نشانی ۲: قم، خیابان معلم، مجتمع فرهنگی ناشران، طبقه اول، واحد ۱۲۰،

مؤسسه فرهنگی دین‌شناسی بشرا، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۳۴۸-۹

سرشناسه	مهریزی، مهدی، ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآور	احادیث ساختگی تحلیل تاریخی، نمونه‌ها / مهدی مهریزی
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا، ۱۳۴۱
مشخصات ظاهری	۴۳۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۵۴۰۸-۶۹-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	احادیث مجعول
موضوع	حدیث - نقد و تفسیر
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ۳ الف ۹/۴/۱۴۴ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۲۱۴
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۰۴۰۳۷

فهرست اجمالی

د امد ۷

بخش یک: مطالعات نظری و تاریخی

- سیر تاریخی دیدگاه بالمناسیه درباره احادیث جعلی ۱۷
- موضوعات نگاری در شیعه: مرئی و تحلیل ۸۷
- تحلیلی بر نگارش های «الموضوعات در اهل سنت» ۱۱۵
- حقوق معنوی و متون مقدس ۱۴۵

بخش دو: مطالعات تطبیقی

- نگاهی به احادیث «إِنَّ الْأَرْضَ عَلَى الْحَوْتَ» ۱۷۵
- نگاهی به حدیث زینب عطاءره ۲۱۳
- زن در روایات حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام ۲۳۵
- احادیث ساختگی از نگاه شهید مطهری ۲۵۹
- رسالة فی ما لم یثبت فی حدیث صحیح من الأبواب ۳۱۷
- پدیده ارجاع به کتاب های خیالی و ساختگی ۳۵۹

آیه الله شبیری زنجانی و یک حدیث جعلی ۳۹۳

فهرست منابع ۴۳۶

فهرست تفصیلی مطالب.....

www.ketab.ir

درآمد

زشتی و نکوهیدگی دروغ

در همه ادیان الهی و از جمله در آموزه های اسلام، اعم از قرآن و سنت، «دروغگویی»، خصلتی نکوهیده و کوری زشت شمرده شده است. در آیات قرآن، از دروغ بستن بر خداوند، به «ستم» تعبیر شده است:

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾^۱

و کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بپندد.

و نیز «دروغ» در کنار «کفر» قرار گرفته است:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾^۲

خداوند، دروغگوی کُفر ورزنده را هدایت نمی کند.

در احادیث اسلامی نیز دروغ، کلید همه پلیدی ها و زشتی ها و ناسازگار با ایمان قلمداد شده است:

۱. سوره انعام، آیه ۲۱، ۹۳، ۱۴۳؛ سوره اعراف، آیه ۳۷؛ سوره یونس، آیه ۱۷؛ سوره هود،

آیه ۱۸؛ سوره کهف آیه ۱۵؛ سوره عنکبوت، آیه ۶۸

۲. سوره زمر، آیه ۳.

امام علی علیه السلام: لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَتْرَكَ الْكَذِبَ هَزْلُهُ وَ جِدُّهُ.^۱

بنده‌ای مزه ایمان را نمی‌چشد، مگر آن‌که دروغ را، چه شوخی و چه جدی آن را، کنار بگذارد.

امام علی علیه السلام: جَانِبُوا الْكَذِبَ؛ فَإِنَّهُ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ.^۲

از دروغ دوری کنید، زیرا دروغ از ایمان فاصله دارد.

امام حسن عسکری علیه السلام: حُطَّتِ الْخَبَائِثُ فِي بَيْتٍ وَ جُعِلَ مِفْتَاحُهُ الْكَذِبُ.^۳

تمام زشتی‌ها در خانه‌ای جمع شده است و کلید آن دروغ است. مع الأسف نه‌تنها زشتی دروغ به حوزه‌های کاملاً فردی زندگی و امور خرد تقلیل داده می‌شود. از قلمروهای جدی‌تر و زیانبارتر این خصلت و کردار زشت منت می‌شود. مانند:

دروغ در عرصه فرهنگ،

دروغ در عرصه سیاست،

دروغ در عرصه عقاید و باورها،

و نیز دروغ در حوزه‌های اجتماعی.

دروغ بستن به پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت

وجود پدیده دروغ یا همان جعل و وضع، در احادیث اسلامی،

۱. الکافی، ج ۲، ص ۳۴۰، ح ۱۱.

۲. تحف العقول، ص ۱۵۱.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۸۵، ح ۱۰۲۸۷.

فی الجمله، امری مسلم و مورد اتفاق است و از زمان‌های کهن، عالمان اسلامی به‌ویژه حدیث پژوهان، بدان توجه کرده و در شناسایی آن و معرفی دروغ‌گویان سخن گفته و کتاب نوشته‌اند؛ ولی با این همه، به جهت گسترده بودن آثار تخریبی این پدیده، می‌باید یک‌سره بدان پرداخت. حدود و ثغورش را آشکار ساخت. نباید گمان بُرد که دروغ، پدیده‌ای بوده که در گذشته اتفاق افتاده و امروز به یک موضوع تاریخی تبدیل شده است. بر این اساس، در این جا به دو نکته توجه می‌دهم: یکی قلمرو زمانی و مریع جعل و دیگری اشکال و قالب‌های جعل.

قلمرو زمانی جعل

از جهت قلمرو زمانی، می‌توان گفت پدیده جعل حدیث، در چهار دوره اتفاق افتاده یا در حال وقوع است:

۱. جعل و وضع در زمان حیات پیامبر ﷺ و امامان شیعه علیهم‌السلام.
۲. انتقال احادیث موضوع به کتاب‌ها و معادله اصلی حدیثی، مانند صحاح سته و کتب اربعه.
۳. جعل و وضع و دس، پس از دوره تدوین کتاب‌های اصلی حدیثی تا هنگام تدوین کتاب‌های دوره میانه و مجامیع حدیثی.
۴. جعل و وضع در دوره معاصر.

به نظر می‌رسد تمام محققان مسلمان، به وجود جعل و وضع در دوره اول اذعان دارند. نقل این سخن از پیامبر ﷺ که: «دروغ‌گوها بر من بسیار شدند»، گواه بر این امر است، چنان که سخنان منقول از امامان شیعه در مخالفت با برخی افراد (مانند ابو الخطاب) و طرد و مذمت آنها، بر این حقیقت گواهی می‌دهد.

دوره دوم، از موارد اختلاف جدی میان اخباریان و دیگران است. اخباریان بر این عقیده‌اند که کتاب‌ها و مصادر اصلی حدیث، از جعل و وضع، مبرا و منزّه‌اند و عامل آن را تلاش مؤلفان، نظارت ائمه و لطف و امدادهای غیبی می‌دانند.

ولی مخالفان اخباری‌ها، چنین نظری ندارند و بر وجود احادیث نادرست و راه یافتن آنها به این کتاب‌ها تأکید می‌ورزند؛ گرچه در مقدار و میزان آن، اختلاف نظر جدی میانشان وجود دارد.

مع الأسف، درباره مرحله سوم، کمتر گفتگو و پژوهش صورت گرفته است. در کتب روایت‌هایی در مجامع دوره میانه مانند بحار الأنوار و مستدرک الوسائل^۱ دیده می‌شود که در کتاب‌های کهن نیست و نوعاً به صورت وجده نقل شده است و چگونگی ظهور و نقل این گونه روایت‌ها، جای بررسی جدی دارد. به همین پایه، آن گاه که سخن از جعل حدیث توسط فرقه‌ها و جریان‌های اسلامی می‌شود، مانند احادیث عرفانی و صوفیانه، ناظر به این مرحله است.

وقوع جعل در دوران معاصر و پس از مجامع حدیثی تدوین شده در دوره صفویه، نیز امری قابل توجه و اهتمام است. در سال‌های اخیر، حدیثی از امام رضا (ع)^۲ در فضیلت سرزمین شلمچه نقل می‌شود. باین که اگر چنین حدیثی در منابع پیشین بود، می‌بایست در دوران جنگ و هنگام جنگ شلمچه خوانده می‌شد، نه پس از گذشت بیست سال از پایان جنگ.

۱. وجاده یکی از طرق تحمل حدیث می‌باشد.

۲. رک: سایت تابناک ۱۳۸۹/۱/۸.

و نیز در این یکی دو ساله، بر فراز برخی منبرها، روایتی درباره شهر مقدس مشهد قرائت شد که: ما بین الجبلین روضة من ریاض الجنة.^۱

گونه‌های جعل حدیث

از سوی دیگر، جعل و وضع را از جهت قالب نیز به چند گونه می‌توان تقسیم کرد.

۱. نسبت دادن آموزه‌های دیگر فرهنگ‌ها به پیشوایان دینی. مانند اسرائیلیات، مسیحیات، جاهلیات، زرتشتیات، فارسیات، یونانیات. برای همه اینها روایات می‌توان نمونه و مثل آورد. یعنی انتقال‌هایی از دیگر فرهنگ‌ها به نام فرهنگ دینی در میان مسلمانان صورت گرفته و رواج یافته است. در این میان اسرائیلیات از همه بیشتر شهرت دارد، گرچه انتقال‌ها منحصر بدان نیست.

۲. جعل سخنان و کلمات بر حسب منافع تجاری، فرهنگی، مذهبی، قومی و شخصی و نسبت دادن آن به پیشوایان مانند آنچه در باب امامان مذاهب اهل سنت، شهرها، حیوانات، خدایان و شغل‌ها صورت گرفته است، یا غلات، با سند صحیح ساختن آن به امامان شیعه نسبت داده‌اند.

۳. ساختن مطلب و ارجاع به کتاب‌های موهوم و خیالی. این اتفاق نوعاً در مواردی است که خود مطلب ثابت نیست بلکه ساختگی و دروغ است. و برای تظاهر به درستی و قدمت، از کتابی یاد می‌شود که وجود خارجی ندارد.

۴. دست کاری در یک کتاب که به یک نویسنده مشخص نسبت دارد، خواه به صورت عُمده باشد، مانند آنچه درباره تفسیر علی بن ابراهیم گفته می شود، و یا در حد تغییرات جزئی، مانند آنچه در نسخه بدل ها یا وارد کردن حواشی به متن دیده می شود.^۱

۵. خلق و ساختن یک کتاب به نام یک شخص ناشناس، مانند آنچه برخی درباره کتاب سلیم عقیده دارند، یا کتاب یک نویسنده را به دیگری نسبت دادن، مانند آنچه درباره دیوان منسوب به امیر المؤمنین (ع) گفته می شود.

بررسی ها نشان می دهد، همه این انواع در میان مسلمانان رخ داده و اتفاق افتاده است.

حقیقت آن است که در واقع، که کُن مایه همه انواع و اقسام یادشده است، هیچ گاه مجاز نمی شود، چه رسد که مقدس شود؛ زیرا «پیروز با شرّ، مغلوب و شکست خورده است»^۲ و نمی توان با هر وسیله ای به هدف مقدس نایل شد و هدف، وسیله را تبعه نمی کند.

مرحوم محمدباقر بهبودی در کتاب معرفة الحیة، پانزده کتاب را نام می برد با عنوان «الموضوعات علی الثقات» یعنی «کتاب های مجعولی که به اهل ثقة بسته شده اند».

۱. جهت آگاهی بیشتر رک. به: مقاله نقش ایدئولوژیک نسخه بدل ها، دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، نامه بهارستان، ش ۹، ۱۰، بهار زمستان ۱۳۸۳.

۲. قال علی (ع): ما ظفر من ظفر الاثم به و الغالب بالشر مغلوب (نهج البلاغه، حکمت ۳۲۷).

کتاب پیش رو

این کتاب، حاوی دو بخش است. در بخش نخست، چهار مطلب که جنبه تاریخی و نظری در زمینه احادیث جعلی دارد، کنار هم قرار گرفته است. مطلب اول، گزارشی است تاریخی از دیدگاه عالمان شیعه در باره وجود حدیث جعلی در میان آثار و کتب شیعه. مطلب دوم و سوم گزارش موضوعات نگاری در شیعه و اهل سنت است و ضمن گزارش تو عیفی از مکتوبات این عرصه، تحلیلی از کارهای آنها ارائه می‌گردد. و آخرین مطلب با عنوان «حقوق معنوی در متون مقدس»، پدیده دست بردن در متون مذهبی و دینی را به نقد می‌کشد و ادله ناروایی آن را بر منشا و نمونه‌هایی از این کار زشت را نشان می‌دهد.

بخش دوم کتاب، به نشان دادن نمونه‌هایی از احادیث ساختگی اختصاص دارد که ضمن هفت مطلب آمده است: احادیث «إِنَّ الْأَرْضَ عَلَى الْحُوتِ»؛ حدیث زینب عطاره؛ دو حدیث در روایات حضرت عبدالعظیم حسنی علیه السلام؛ احادیث ساختگی از نگاه شهید مطهری؛ رساله‌ای از فیروزآبادی در احادیث نادرست منسوب به پیامبر؛ یک حدیث از دیدگاه آیه الله شبیری زنجانی؛ و پدیده ارجاع به کتاب‌های خیالی و ساختگی.

در اینجا باید دو نکته را یاد آوری کنم: یکی اینکه به جهت نشر جداگانه برخی از نوشتارها، گاه تکراری در برخی مطالب دیده می‌شود و دیگر آنکه پاره‌ای از متن‌های عربی به جهت تخصصی بودن

موضوع، به فارسی ترجمه نشد، چرا که برای صاحب نظران قابل فهم است. از این رو خوانندگان بر ما خواهند بخشید.

قدردانی

در پایان، سپاس گزار همه کسانی هستم که در ارزیابی، حروفچینی و صفحه‌آرایی، کنترل و فراهم ساختن اسباب نشر این وجیزه، سهم داشتند: استادان، پژوهشگران و دوستان گرامی:

۱. استاد محمد هادی خالقی، به جهت مشاوره‌های علمی و نکته‌سنجی‌های دردمند.

۲. آقای ... بی‌جره‌جی، به جهت نمونه‌خوانی.

۳. آقای محمد ک. م. ص "جی"، به جهت حروفچینی و صفحه‌آرایی.

۴. حجة الاسلام و المسلمین محمد مهدی خوش‌قلب، به جهت کنترل و نظارت.

۵. حجة الاسلام و المسلمین استاد علی باقری فر، مدیر مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی بُشری به جهت کنترل و نظارت.

برای همه این دوستان، آرزوی سلامت، سرافرازی و موفقیت در همه عرصه‌های زندگی دارم.

مهدی موریانی

جمعه ۷ اسفند ۱۳۹۴

۱۷ جمادی الاولی ۱۴۳۷

۲۶ فوریه ۲۰۱۶